
ПРАВА НА ЧОВЕКА

ДЕЛОТО *ДИМИТЪР МИТЕВ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ*

(жалба № 34779/09)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

8 март 2018 г.

Настоящото решение ще стане окончателно съобразно разпоредбите на § 44, ал. 2 от Конвенцията. То може да претърпи редакционни промени.

По делото *Димитър Митев срещу България*

Европейският съд по правата на човека (Пето отделение), с членове:

Ангелика Нусбергер, председател,

Андре Потоки,

Йонко Грозев,

Мартинш Миц,

Габриеле Куцко-Щадтмайер,

Летиф Хюсеинов,

Ладо Чантурия, съдии,

и Клаудия Вестердийк, секретар на отделението,

след обсъждане в закрито заседание на 13 февруари 2018 г. постанови следното решение, прието на същата дата:

ПО ПРОЦЕДУРАТА

1. Делото е образувано по жалба № 34779/09, подадена срещу Република България на 22 април 2009 г. от българския гражданин г-н Димитър Кирилов Митев (жалбоподателят) в съответствие с § 34 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи (Конвенцията).

2. Жалбоподателят се представлява от г-жа С. Стефанова и г-н М. Екимджиев, адвокати, практикуващи в гр. Пловдив. Българското правителство се представлява от своите агенти – г-жа М. Димитрова и г-жа Б. Симеонова, към Министерството на правосъдието.

3. Жалбоподателят твърди, че е осъден за извършването на убийство въз основа на самопризнание, което е направил пред полицията веднага след като е бил задържан, под принуда и в отсъствието на адвокат.

4. На 16 ноември 2016 г. оплакването е изпратено на правителството, а останалата част от жалбата е обявена за недопустима в съответствие с § 53, ал. 3 от Правилата на Съда.

5. На 6 февруари 2017 г. председателят на отделението допуска Българския хелзинкски комитет до участие като трета страна в производството в съответствие с § 36, ал. 2 от Конвенцията и Правило 44, § 3 от Правилата на Съда.

ПО ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

6. Жалбоподателят е роден през 1972 г. и понастоящем пребивава във варненския затвор.

7. Преди настъпването на разглежданите събития той неколккратно е бил осъждан за кражба.

A. Задържане на жалбоподателя и досъдебното производство

8. Сутринта на 18 юни 2006 г. седемдесет и пет годишна жена, съседка на родителите на жалбоподателя, била убита в дома си във Варна, а нейни лични вещи били откраднати. Жалбоподателят бил заподозрян в извършването на престъплението и във връзка с това било издадено постановление за претърсване.

9. Сутринта на 21 юни 2006 г. жалбоподателят бил арестуван, след като се укривал в изоставена къща в съседно селище. Според полицейския доклад по време на задържането му той упражнил „малко“ съпротива и спрямо него била употребена сила с цел той да бъде изведен от своето скривалище (под едно легло) и да му бъдат поставени белезници.

10. Жалбоподателят бил заведен в полицейското управление на близко намиращия се град Вълчи дол, където в 11,30 ч. била издадена заповед за неговото задържане на основание чл. 63 ЗМВР, приложим към 2006 г. (вж. § 26 по-долу). Жалбоподателят подписал декларация, в която заявил, че желае участието на адвокат, както и че изпитва болки в черния дроб и стомаха вследствие от „предишни заболявания“ и желае да бъде прегледан от лекар.

11. По-късно през деня във Вълчи дол пристигнали двама полицаи от Варна – З. К. и В. В. Те провели с жалбоподателя беседа, по време на която той признал, според него след упражнено върху него насилие, че е извършил убийството, и описал действията си в дните, предхождащи задържането му. Той признал също, че при по-

ранен случай е откраднал пистолет и други лични вещи от друга къща. Самопризнанието било изготвено писмено и било подписано от жалбоподателя и от полицаия В. В.

12. По-късно същия ден жалбоподателят бил преместен в полицейското управление във Варна. Там той направил искане да бъде прегледан от лекар. Прегледът започнал около 20 часа.

Лекарката установила наранявания и хематоми по десния лакът, десния хълбок, таза и китките на жалбоподателя, причинени от твърди тъпи предмети не по-рано от 24 часа преди прегледа.

13. На 22 юни 2006 г. разследващ полицай повдигнал на жалбоподателя обвинение във връзка с друго престъпление – несвързана със случая кражба. С постановление на прокурора жалбоподателят бил задържан за срок до 72 часа. На 23 юни 2006 г. Районният съд – Варна, постановил задържането на жалбоподателя под стража във връзка с повдигнатото му обвинение. Наказателното производство по повод това обвинение се развивало успоредно с наказателното производство – предмет на жалбата, и приключило през март 2007 г.

14. Разследването на убийството, в което е включено и разследването за твърдяната кражба на оръжие и други лични вещи, спомената в направеното от жалбоподателя пред полицаите З. К. и В. В. самопризнание, продължило през следващите няколко месеца. Полицията събрала допълнителни доказателства и свидетелски показания, някои от които били установени в резултат на направеното самопризнание. Вещите, отнети от дома на пострадалата, никога не били намерени. На 18 декември 2006 г. разследващите органи повдигнали на жалбоподателя обвинение във връзка с двете престъпления. В действието по привличане на жалбоподателя като обвиняем участвал адвокат, ангажиран от самия него по-рано на същия ден. При разпита си жалбоподателят направил кратко изявление, че е невинен.

15. На неуточнена дата през 2007 г. срещу жалбоподателя бил внесен обвинителен акт и той бил предаден на съд.

Б. Съдебното производство

16. На 25 юни 2007 г. било проведено първото съдебно заседание пред Окръжния съд – Варна, който разгледал делото като първа инстанция. На него съдът изслушал лекарката, прегледала жалбоподателя вечерта на 21 юни 2006 г. (вж. § 12 по-горе). Тя заявила, че поддържа вече изразеното в експертната си оценка становище, като обвинението и защитата не ѝ поставили допълнителни въпроси. Като свидетели били разпитани полицейските служители З. К. и В. В. Те разказали за своята беседа с жалбоподателя на 21 юни 2006 г. и за самопризнанието, което той е направил

пред тях, като отговорили на въпроси, поставени им от обвинението и от защитата. Разпитан бил и бащата на жалбоподателя, който разказал, че посетил сина си около десет дни след неговото задържане. Тогава жалбоподателят му казал, че е бил бит, за да признае, че е извършил престъплението, както и че по него все още имало останали видими следи от побоя. Окръжният съд изслушал и други свидетели и вещи лица.

17. На следващото съдебно заседание, проведено на 3 октомври 2007 г., жалбоподателят дал обяснения във връзка с обвиненията. Той заявил, че не е автор на престъпленията, като по време на убийството се е намирал в дома на баба си в друго селище, както и че е бил принуден със сила да се признае за извършител.

18. На 11 февруари 2008 г. окръжният съд провел разпити на още свидетели, след което били изслушани устните прения на страните. В тях защитникът на жалбоподателя изрично оспорил показанията на свидетелите З. К. и В. В., като твърдял, че техният разпит представлява нарушение на чл. 118 НПК (вж. § 31 по-долу). В допълнение той изтъкнал, че жалбоподателят може да е направил самопризнание пред двамата полицейски служители, но той не го е повторил, когато е бил заведен при следващите органи. В същото време самопризнанието представлявало една от основите на обвинението, тъй като по делото нямало други доказателства, които да установяват хода на настъпилите в дома на пострадалата събития.

19. С присъдата си от 11 февруари 2008 г. окръжният съд признал жалбоподателя за виновен и му наложил наказание „доживотен затвор“. Въз основа на събраните доказателства съдът приел, че няколко дни преди убийството жалбоподателят откраднал пистолет и други лични вещи, а в деня на самото убийство влязъл в дома на пострадалата с цел да открадне храна. Когато тя го изненадала, той я атакувал, като я удрял с откраднатия преди това пистолет по начин, по който част от ударника на пистолета се отчупил и паднал на пода, както и с брадва, която намерил в дома на пострадалата. След убийството жалбоподателят избягал. Непознат човек го закарал до друго селище, но жалбоподателят забравил в неговия автомобил чантата, в която се намирали дрехите му и пистолетът.

20. За да установи тези факти, окръжният съд се позовал на следните най-важни доказателствени материали: металния фрагмент, намерен под тялото на пострадалата, за който вещите лица потвърдили, че представлява част от ударника на пистолета; следите от кръвта на пострадалата по пистолета, открит в чантата на жалбоподателя; свидетелските показания на човека, който закарал жалбоподателя със своя автомобил и намерил неговата чанта; обстоятелството, че този човек разпознал жалбоподателя, когато от полицията му показали негова снимка; и свидетелските показания на полицейските служители З. К. и В. В., разказали за самопризнанията на жалбоподате-

ля относно случилото се в дома на пострадалата. Окръжният съд приел свидетелските показания на полицейските служители за достоверни, тъй като преразказаните от тях самопризнания дали възможност на полицейските органи да продължат разследването си и да открият нови доказателства.

21. Жалбоподателят обжалвал присъдата.

22. В своите писмени и устни изложения пред Апелативния съд – Варна, защитникът на жалбоподателя отново оспорил свидетелските показания на З. К. и В. В. Той твърдял, че окръжният съд изобщо не е обсъдил доказателствата, от които се установява, че жалбоподателят е бил бит с цел да направи самопризнанието, възпроизведено от полицейските служители; изтъкнал, че самопризнанието не е повторено от жалбоподателя, когато той е заведен при разследващ орган, и отново се позовал на чл. 118 НПК.

23. С решение от 30 май 2008 г. апелативният съд потвърдил първоинстанционната присъда, с която жалбоподателят бил признат за виновен, както и наложеното му наказание, като приел, че неговата виновност е доказана по несъмнен начин. В допълнение към гореописаните доказателства съдът се позовал на свидетелските показания на съсед на жалбоподателя, който малко преди убийството видял на покрива на дома на пострадалата човек, за когото смятал, че е жалбоподателят. Що се отнася до З. К. и В. В., апелативният съд приел, че те не са разследващи органи по смисъла на НПК, както и че показанията им са били обсъдени в светлината на останалите доказателства. Апелативният съд обсъдил и оневиняващите доказателства, в частност експертните заключения, според които в дома на пострадалата не са открити нито отпечатъци, нито следи от миризмата на жалбоподателя, като приел, че те не са достатъчни да оборят обвинението.

24. Жалбоподателят обжалвал решението, като се позовал на нарушения на закона. Защитникът му отново оспорил показанията на полицейските служители З. К. и В. В., като посочил, че долустоящите съдебни инстанции не са обсъдили доказателствата, установяващи, че жалбоподателят е бил бит с цел да направи признания. Той поддържал също, че показанията на полицейските служители са дадени в нарушение на чл. 118 НПК.

25. С окончателно решение от 13 ноември 2008 г. Върховният касационен съд (ВКС) потвърдил решението на апелативния съд. Относно възраженията на защитата срещу показанията на З. К. и В. В. съдът приел, че самопризнанието не можело да е резултат от провокация, защото по начина, по който било възпроизведено от полицейските служители, то съдържащо детайли, за които е можел да знае единствено из-

вършителят на престъпленията – предмет на делото. Приел също, че разпитът на З. К. и В. В. не е в нарушение на чл. 118 НПК.

II. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ПРАВО И ПРАКТИКА

А. Закон за Министерството на вътрешните работи

26. Законът за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР), в сила между 1 май 2006 г. и 27 юни 2014 г., предвижда в чл. 63, ал. 1, че полицейските органи могат да задържат за срок до 24 часа лице, за което има данни, че е извършило престъпление. Според чл. 63, ал. 5 ЗМВР от момента на задържането си лицето има право на защитник.

Б. Наказателно-процесуален кодекс

27. Член 15, ал. 1 НПК, в сила от 29 април 2006 г., регламентира общия принцип за правото на обвиняемия на защита по време на наказателното производство. Член 97 предвижда, че едно лице има право да бъде подпомогнато от защитник от момента на своето задържане или на привличането си в качеството на обвиняем. Според чл. 94 един от случаите, при които участието на защитник в наказателното производство е задължително, е, когато делото е за престъпление, за което се предвижда наказание „лишаване от свобода“ не по-малко от десет години; в тези случаи компетентният орган има задължението да осигури защитник. В чл. 55 НПК, приложим спрямо лицата, на които е повдигнато обвинение, подробно са изброени правата на обвиняемия, включително правото му да има защитник, който да участва в извършването на действия по разследването; правото му да дава или да откаже да дава обяснения по обвинението; правото му да представя доказателства, да се запознава с делото и да прави възражения; правото му да участва в наказателното производство, както и правото му да обжалва всеки акт, накърняващ неговите права и законни интереси.

28. Член 105, ал. 2 НПК обявява за недопустими доказателствените средства, които не са събрани или изготвени при условията и по реда, предвидени в НПК.

29. Член 115 НПК предвижда, че обвиняемият дава своите обяснения устно и непосредствено пред компетентния орган (прокурор, разследващ орган или съд). Тези обяснения може да бъдат дадени във всеки един момент от наказателното производство; алтернативно – обвиняемият може да откаже да дава обяснения.

30. Член 116 НПК предвижда, че обвинението и присъдата не може да почиват само на самопризнанието на обвиняемия, както и че направеното самопризнание не освобождава компетентните органи от задължението им да разследват.

31. Според чл. 117 НПК чрез свидетелски показания може да се установят всички факти, които свидетелят е възприел. От друга страна, чл. 118 НПК изключва възможността определени групи лица да бъдат свидетели. Те включват лицата, които са участвали в същото наказателно производство в друго процесуално качество, с изключение на друг обвиняем, на пострадалия, на гражданския ищец и гражданския ответник, на частния обвинител, както и на служители от МВР, присъствали при извършването на претърсване и изземване, на следствен експеримент или на разпознаване (ал. 1). Също така лицата, които са извършвали действия по разследването, не могат да бъдат свидетели за извършените от тях действия дори в случаите, в които протоколите за тези действия не са изготвени при условията и по реда на НПК (ал. 2). В практиката си във връзка с приложението на чл. 118, ал. 2 и на чл. 115 НПК (вж. § 29 по-горе) ВКС се е произнасял противоречиво по въпроса дали полицейски служители, които са провели неформален разпит на обвиняемия, впоследствие могат да бъдат свидетели относно съдържанието на направеното от обвиняемия по време на този разпит изявление. В някои случаи ВКС е приемал, че такива полицейски служители не са разследващи органи по смисъла на чл. 118, ал. 2 НПК, поради което няма пречка те да бъдат разпитвани като свидетели в последващо наказателно производство (например *решение № 486/10.03.2015 г. на ВКС по н. д. № 1406/2014 г., I н. о.*, към което е направена препратка и в § 40 по-долу). В други решения резултатът е обратен, като ВКС разглежда въпроса в светлината на чл. 115 НПК, а не на чл. 118, ал. 2 НПК, и приема, че подобни свидетелски показания са недопустими, тъй като нарушават правата на обвиняемия (например *решение № 391/25.10.2013 г. на ВКС по н. д. № 1220/2013 г., III н. о.*, към което е направена препратка и в § 48 по-долу).

III. ДОКЛАДИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ КОМИТЕТ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ИЛИ НАКАЗАНИЕ (КПИ)

32. В доклада, изготвен след визитата на Комитета в България през 2006 г. (CPT/Inf(2008) 11), се посочва, че:

„28. По-голямата част от лишените от свобода лица, интервюирани от делегацията по време на посещението ѝ през 2006 г., заявяват, че след завеждането им в полицейското управление от тях е поискано да декларират писмено дали желаят да се ползват от правото да се свържат с адвокат. Въпреки това част от лишените от свобода лица твърдят, че полицейските служители са им казали да се откажат от това си право, тъй като „не се нуждаят от адвокат“, или че нямат право на служебен защит-

ник, преди да се явят пред съд. По време на посещението стана ясно, че на много малък брой от лицата, изрично заявили, че желаят да се срещнат с адвокат – било то упълномощен или служебен, е била предоставена тази възможност по време на полицейското им задържане.

...

КПИ препоръчва на българските власти да припомнят на всички полицейски служители тяхното законоустановено задължение да предоставят на лицата достъп до защитник от първия момент на тяхното задържане.“

33. Аналогични са изводите, направени и в следващите доклади на КПИ след посещенията на негови представители в България през 2008, 2010 и 2014 г. (СРТ/Inf (2010) 29, СРТ/Inf (2012) 9, СРТ/Inf (2015) 12).

34. На 26 март 2015 г. КПИ прави публично изявление относно България на основание § 10, ал. 2 от Конвенцията за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание (СРТ/Inf (2015) 17). Изявлението съдържа следните изводи:

„Малтретиране от страна на полицията

6. Много малък напредък, ако въобще има такъв, е отбелязан по отношение на правните гаранции срещу малтретиране от страна на полицията, а основните препоръки на КПИ в тази област все още не са изпълнени. По-специално, достъпът до адвокат през първите 24 часа от полицейското задържане остава изключение, а служебните адвокати не изпълняват функциите си като гаранция срещу малтретирането на задържаните. Освен това на арестуваните лица рядко се предоставя възможност своевременно да уведомят за задържането си лице по техен избор и те системно остават неинформирани за правата, които имат от самото начало на тяхното задържане.

...

Заключителни бележки

...

18. ...Що се отнася до положението на лицата, задържани от правоприлагащите органи, необходими са решителни действия за осигуряване на действителното и пълноценно функциониране на основните гаранции срещу малтретиране (включително уведомяване на трети лица за задържането, достъп до адвокат, достъп до лекар и информиране на задържаните за техните права).“

ПО ПРАВОТО

1. По твърдяното наущение на § 6, ал. 1 и 3 от Конвенцията

35. По същество жалбоподателят се оплаква на основание § 6, ал. 1 и 3 от Конвенцията, че националните съдилища са се позовали на показанията на З. К. и В. В., които преразказват неговото самопризнание, направено в отсъствието на защитник, и са ги използвали като ключово доказателство, обосноваващо неговото осъждане. Той твърди, че въпросното самопризнание е направено, след като двамата полицейски служители са му нанесли „брутален“ побой.

36. Съдът е на мнение, че като се вземат предвид фактите по делото, оплакваната правилно са обсъдени в светлината на § 6, ал. 1 и 3 (с) от Конвенцията, според който:

„1. Всяко лице (...) при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо (...) гледане (...) от (...) съд. (...)

3. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, има в частност следните права:

(...)

с) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато интересите на правосъдието го изискват;

(...)“

А. Твърдения на страните

1. Правителството

37. Правителството твърди, че жалбоподателят не е изчерпал всички възможни вътрешноправни средства за защита, тъй като по време на наказателното производство не е оспорил изрично показанията на З. К. и В. В. на основание, че самопризнанието му пред полицейските служители е било направено в отсъствието на защитник.

38. Правителството поддържа също, че твърденията на жалбоподателя за нанасяния му побой с цел да направи самопризнания са несъстоятелни и че неговите наранявания, установени при прегледа му от лекар вечерта на 21 юни 2006 г., са резултат от употребата на сила по време на самото задържане по-рано същия ден. Правителството твърди, че жалбоподателят е направил самопризнание „по своя собствена воля“. Още повече че в нито един момент от досъдебното производство жалбоподателят не е твърдял да му е бил нанесен побой и не е подавал оплакване за това.

39. Правителството заявява, че жалбоподателят очевидно е бил запознат със своите права като задържан, като се имат предвид предходните му осъждания, както и че е бил уведомен за правото си на защитник при задържането си в полицейското управление във Вълчи дол, но се е отказал да упражни това свое право, защото не е поискал адвокат, когато полицейските служители З. К. и В. В. са дошли да говорят с него.

40. Правителството изтъква, че според вътрешното законодателство и тълкуването му от националните съдилища показанията на З. К. и В. В. са допустимо доказателствено средство в наказателното производство. Правителството се позовава на няколко решения на ВКС, в които такива доказателствени средства са приети за допустими. В едно от тези решения, постановено на 10 март 2015 г. (*решение № 486/10.30.2015 г. на ВКС по н. д. № 1406/2014 г., I н. о.*), ВКС приема, че полицейските служители, с които заподозреният е разговарял веднага след задържането си, не са разследващи органи и затова няма пречка те да бъдат разпитвани като свидетели. Техните показания се отнасят до пряко възприети от тях обстоятелства, а именно направеното от лицето първоначално изявление за причастността му към разследваното престъпление. Самото признание не може да бъде използвано като доказателствено средство, тъй като не е събрано в съответствие с изискванията на НПК.

41. Правителството твърди, че наказателното производство срещу жалбоподателя, разгледано в своята цялост, е било справедливо. То излага следните доводи: по време на изследваните събития жалбоподателят не е бил непълнолетен и не са били налице други обстоятелства, които да го поставят в уязвимо положение; съществувала е достатъчна правна регламентация; по време на досъдебното производство жалбоподателят не се е оплакал от нанесен му от полицейските служители З. К. и В. В. побой, нито от липсата на адвокат по време на беседата с тях; жалбоподателят е имал адвокат по време на наказателното производство и защитата е имала възможност пряко да участва в проведения пред съда разпит на полицейските служители и на лекарката, прегледала жалбоподателя след твърдения побой; самопризнанието на жалбоподателя не е използвано пряко като доказателствено средство, а единствено посредством показанията на З. К. и В. В.; самопризнанието не е било решаващо за признаването на жалбоподателя за виновен; делото е било разгледано последователно от три съдебни инстанции; и на последно място, общественият интерес е изисквал ефективно наказателно преследване във връзка с престъпленията, в извършването на които жалбоподателят е бил обвинен.

2. Жалбоподателят

42. Жалбоподателят изтъква, че многократно по време на производството неговата защита е оспорила показанията на З. К. и В. В., като е твърдяла, че те са недопустими като доказателствени средства и че самопризнанието е направено в резултат от упражнено насилие.

43. Жалбоподателят посочва, че при пристигането си в полицейското управление във Вълчи дол след задържането му на 21 юни 2006 г. той е декларирал, че единствените здравословни проблеми, от които страда в момента, са свързани с „предходни заболявания“. Въпреки това вечерта на същия ден прегледалата го лекарка е установила многобройни наранявания по тялото му. Те са се появили по време на престоя му в полицейското управление във Вълчи дол, където З. К. и В. В. са провели с него беседа. Многократно по време на съдебното производство, докато е оспорвала показанията на двамата полицейски служители, неговата защита е повдигала този въпрос пред националните съдилища, които обаче са отказали да го обсъдят.

44. Жалбоподателят посочва също, че при пристигането си в полицейското управление във Вълчи дол той е декларирал, че желае да бъде представляван от защитник. Въпреки това по време на разговора му със З. К. и В. В. такъв не е присъствал. Не са съществували основателни причини за подобно ограничаване на неговото право на защитник, а и правителството не е твърдяло наличието на такива. Самопризнанието, направено от него пред полицейските служители, е било използвано срещу него по време на производството чрез свидетелските показания на полицейските служители, независимо че не е допустимо доказателствено средство. Според жалбоподателя самопризнанието е било основното доказателство, установяващо неговата виновност.

3. Третата страна

45. Българският хелзинкски комитет е предоставил информация за достъпа на задържаните от полицейските органи лица до правна помощ съобразно действащата в момента нормативна уредба, чието съдържание е идентично с посоченото в § 29 по-горе. През 2015 г. само 23-ма от общо 44 320 задържани от полицията лица са имали адвокат, а за 2016 г. – 25 от общо 48 588 задържани лица. По-ранно изследване на Институт „Отворено общество“ – България, също показва, че достъпът до правна помощ при полицейско задържане е силно ограничен и че често полицейските служители не считат за необходимо да осигурят на задържаните подобно съдействие. Проведените от Българския хелзинкски комитет дискусии с адвокати показват, че дори когато адвокатите се явят в съответното полицейско управление, те не са допускани и не присъстват по време на разпитите на своите клиенти.

46. Българският хелзински комитет се позовава и на резултатите от свое проучване, проведено в края на 2016 и началото на 2017 г. сред 1357 осъдени лица. Повече от 70 % от интервюираните са заявили, че не са имали защитник в началния етап на воденото срещу тях производство. Друго проучване, проведено през 2016 г. сред 23 осъдени лица, показва, че нито един от тях не е имал защитник по време на първия си разпит от полицията и че нито един от тях не е бил уведомен за правото си да запази мълчание.

47. Според Българския хелзински комитет самопризнанията, направени от заподозрени лица по време на полицейското им задържане, са често явление. Друго проучване, базирано на 147 наказателни дела, показва, че в две трети от случаите заподозрените в извършването на престъплението лица са направили самоуличаващи се изявления пред полицейските органи в отсъствието на адвокат. В голяма част от случаите тези изявления са били включвани в материалите по делото и предоставяни на съда.

48. На следващо място Българският хелзински комитет обяснява, че за органите на обвинението в България е честа практика да се позовават на свидетелски показания на полицейски служители, които преразказват направени пред тях самопризнания на заподозрени лица, направени, преди на последните да бъде повдигнато обвинение. Подходът на ВКС към употребата на такива доказателствени средства е различен. В някои случаи, включително в решението от 10 март 2015 г., на което се позовава и правителството (вж. § 40 по-горе), такива свидетелски показания са приети за допустимо доказателствено средство. За сметка на това в свое решение от 25 октомври 2013 г. (*решение № 391/25.10.2013 г. на ВКС по н. д. № 1220/2013 г., III н. о.*) ВКС приема, че свидетелските показания на полицейски служител относно направено от обвиняемия самопризнание имат за цел „да подменят“ самото признание, дадено в нарушение на процесуалните правила. Затова подобно действие има за цел „заобикалянето на закона“.

49. На последно място, по време на посоченото в § 46 по-горе проучване 24 % от интервюираните лица са заявили, че по време на полицейското им задържане срещу тях е било упражнено насилие.

Б. Преценката на Съда

1. Допустимостта

50. Според правителството (вж. § 37 по-горе) жалбоподателят не е изчерпал всички възможни вътрешноправни средства за защита, тъй като по време на наказателното производство не е оспорил показанията на З. К. и В. В. на основание, че не е

присъствал защитник, когато жалбоподателят е направил самопризнание пред тях. Жалбоподателят е отговорил (вж. § 42 по-горе), че многократно е оспорил показанията на двамата полицейски служители, като е твърдял, че те са недопустимо доказателствено средство и че неговото самопризнание е направено в резултат от упражнено срещу него насилие.

51. Съдът констатира, че по време на наказателното производство жалбоподателят многократно е оспорвал показанията на полицейските служители З. К. и В. В., като твърдял, че те попадат в обхвата на забраната на чл. 118 НПК, според който лица с определено качество не могат да бъдат свидетели и затова са недопустими. Той е твърдял също, че неговото самопризнание, преразказано от полицейските служители, е дадено след упражнено спрямо него насилие, както и че впоследствие той не е повторил това самопризнание пред разследващите органи (вж. § 18, 22 и 24 по-горе). Действително жалбоподателят не е твърдял изрично, че неговото самопризнание пред полицейските служители З. К. и В. В. е направено в отсъствието на защитник, но Съдът е на мнение, че това възражение по своята същина е било повдигнато пред националните съдилища. Същественият в случая въпрос дали показанията на двамата полицейски служители, възпроизвели самоприказанията на жалбоподателя, са допустимо доказателствено средство, винаги е бил разискван от националните съдилища като обстоятелство, което попада в рамките на процесуалните правила за водене на наказателно производство. Тези правила предвиждат стриктни стандарти, приложими към държавните органи, които имат право да снемат изявления от заподозрян, а снемането на подобни изявления е пряко свързано с привличането му като обвиняем, запознаването му с неговите права и с престъплението, в което се обвинява, информирането му за неговите права и осигуряването на защитник. Въпросът дали показанията на двамата служители са допустимо доказателствено средство и дали за тях е съществувала забрана да бъдат свидетели на основание чл. 118 НПК, е пряко свързан с въпроса дали самопризнанието на жалбоподателя е направено, без да бъдат нарушени неговите права да запази мълчание като обвиняем и да се ползва от защитник.

52. Затова правителството не е показало пропуск на жалбоподателя да изчерпи налично средство на защита, което според дадените обстоятелства е щяло да бъде ефективно.

53. Съдът намира, че жалбата не е явно необоснована по смисъла на § 35, ал. 3 (а) от Конвенцията, нито е недопустима на друго основание, поради което я приема за допустима.

2. По същество

(а) Общи принципи

54. Предоставената от § 6, ал. 1 и 3 от Конвенцията защита обхваща всяко лице – обект на наказателно обвинение, в съответствие с автономното значение на това понятие според Конвенцията. „Наказателно обвинение“ е налице от момента, в който едно лице официално е уведомено от компетентен орган за съществуването на подозрение, че е извършило престъпление, или от момента, в който неговото положение е съществено засегнато от действията на държавните органи като резултат от подозренията срещу него.

55. Приложимите по § 6, ал. 1 и 3 общи принципи бяха затвърдени наскоро по делата на *Ибрахим и др. срещу Обединеното кралство (ГО)* (№ 50541/08 и три други, § 249–74, ЕСПЧ 2016) и *Симеонови срещу България (ГО)* (№ 21980/04, § 110–120, ЕСПЧ, 2017 (извлечения).

(б) Приложимост към настоящия случай

(i) Начален момент на приложимост на § 6 към фактите по случая

56. Оплакването на жалбоподателя засяга водено срещу него наказателно производство за убийство, извършено на 18 юни 2006 г., и кражба, извършена на друга по-ранна дата. По същото време срещу него е водено и друго наказателно производство за друго престъпление (вж. § 13 по-горе).

57. Жалбоподателят е бил задържан и поставен под полицейско наблюдение на 21 юни 2006 г. в съответствие с постановление за претърсване, издадено по подозрение, че той е извършителят на разследваното убийство (вж. § 8 и 9 по-горе). Същия ден жалбоподателят е бил неформално разпитан от полицейските служители З. К. и В. В. във връзка с убийството; по време на този разпит той е признал и за извършена от него кражба (вж. § 11 по-горе). На следващия ден, 22 юни 2006 г., жалбоподателят е задържан с постановление на прокурор в рамките на другото водено срещу него наказателно производство, а обвинения в извършването на убийството и кражбата са официално повдигнати срещу него едва на 18 декември 2006 г. Независимо от това към момента на задържането му на 21 юни 2006 г. положението на жалбоподателя е било засегнато съществено от действията на държавните органи по повод на тези две престъпления. Затова още от този момент § 6 от Конвенцията в неговия наказателноправен аспект е станал приложим към разглежданото наказателно производство.

(ii) Отказал ли се е жалбоподателят да се ползва от правото си на защитник и съществували ли са основателни причини упражняването на това му право да бъде ограничено?

58. Оплакванията на жалбоподателя се концентрират около проведената с него на 21 юни 2006 г. беседа от полицейските служители З. К. и В. В. и факта, че направеното пред тях самопризнание е било използвано в наказателното производство. Не се оспорва, че жалбоподателят е поискал защитник, преди да бъде разпитан, но не е получил съдействието на адвокат нито преди, нито по време на въпросната беседа.

59. Правителството твърди, че жалбоподателят е отказал да се ползва от правото си на защитник (вж. § 39 по-горе), като се позовава на обстоятелството, че той не бил повторил искането си да се ползва от защитник, когато полицейските служители З. К. и В. В. дошли да говорят с него.

60. Съдът вече е приемал, че за да бъде действителен за целите на Конвенцията, отказът на едно лице да се ползва от своето право на защитник трябва да бъде изразен по несъмнен начин и придружен с минимални гаранции. Не е необходимо този отказ да бъде експлицитен, но той трябва да бъде доброволен и да представлява информирано и съзнателно отхвърляне на правото (вж. *Симеонови*, цитирано по-горе, § 115 и посочените препратки). Правителството не е доказало, че настоящият случай е такъв. Във връзка с това от съществено значение е обстоятелството, че при пристигането си в полицейското управление на Вълчи дол жалбоподателят е подписал декларация, в която е изразил волята си да се ползва от съдействието на адвокат (вж. § 10 по-горе). Няма данни неговата позиция да се е променила впоследствие. Затова Съдът не може да приеме, че жалбоподателят се е отказал от правото си на защитник. Следователно това негово право е било ограничено.

61. Ограничение на правото на защитник е допустимо единствено ако това е изрично предвидено по закон, по „основателни причини“ и само в изключителни случаи. Освен това ограничението трябва да бъде временно и да се основава на индивидуална преценка на конкретните обстоятелства по случая (вж. *Ибрахим и др.*, § 256, и *Симеонови*, § 117, цитирани по-горе).

62. Въпреки това в националното законодателство липсва уредба, която да допуска правото на защитник на лицата при полицейско задържане да бъде ограничавано в изключителни случаи (вж. § 26 по-горе). От своя страна правителството не се е позовало на съществуването на някакви изключителни обстоятелства. Не е задача на Съда самоинициативно да преценява дали в настоящия случай такива са били налице. Затова Съдът приема, че не е съществувала „основателна причина“, която да оправдае ограничаването на правото на жалбоподателя на достъп до адвокат по време на полицейското му задържане.

63. В допълнение Съдът със загриженост отбелязва, че действията на държавните органи в конкретния случай явно представляват тяхна практика. Тази практика, очертана от Българския хелзинкски комитет в становището им като трета страна (вж. § 45–46 по-горе), е критикувана в продължение на много години от КПИ (вж. § 32–34 по-горе). Според Съда подобна практика на държавните органи трудно би могло да бъде приета за съответстваща на върховенството на закона, което е изрично посочено в преамбюла на Конвенцията и на което са подчинени всички нейни разпоредби (вж. *Симеонови*, цитирано по-горе, § 131).

(iii) *Справедливостта на наказателното производство в неговата цялост*

64. Съдът трябва да установи дали отсъствието на адвокат по време на беседата на жалбоподателя с полицейските служители З. К. и В. В. като своя последица невъзвратно е засегнало справедливостта на наказателното производство в неговата цялост. При липсата на „основателни причини“ за ограничаване на правото на защитник Съдът трябва да направи своята преценка за справедливост въз основа на особено задълбочена проверка. В тежест на правителството е убедително да докаже защо като изключение и съобразно специфичните обстоятелства по случая цялостната справедливост на процеса не е била невъзвратно засегната от ограниченото право на защитник (вж. *Ибрахим и др.*, § 264, и *Симеонови*, § 118, и двете цитирани по-горе). В решението по делото *Ибрахим и др.* (вж. § 274 от решението) Съдът неизчерпателно е изброил обстоятелствата, които следва да бъдат взети предвид, когато това е подходящо, при преценката за отражението на процесуалните нарушения, допуснати на досъдебното производство, върху цялостната справедливост на наказателния процес.

65. Съществен фактор, който трябва да бъде взет предвид в настоящия случай, е дали обстоятелствата, при които е получено самопризнанието на жалбоподателя, „поставят под съмнение неговата достоверност и истинност, като се отчетат естеството и степента на възможна принуда“ (*от същия източник, точка (d)*).

66. Жалбоподателят твърди, че се е признал за извършител на престъпленията, за които впоследствие е осъден, след като полицейските служители З. К. и В. В. му нанесли „брутален“ побой (вж. § 35 по-горе). Макар твърденията на жалбоподателя да са били подкрепени с доказателства от медицински характер, той не е предприел действия за наказателното преследване на полицейските служители, а във воденото срещу него наказателно производство националните съдилища в нито един момент не са обсъдили тези му твърдения. Това препятства възможността Съдът да направи категорично заключение относно твърденията на жалбоподателя. Независимо от това, както беше посочено по-горе, задачата на Съда е да установи дали обстоятелствата,

при които жалбоподателят е направил своето самопризнание, поставят под съмнение неговата достоверност и истинност. Във връзка с това Съдът отбелязва, че жалбоподателят е бил разпитан от полицейските служители, разследващи убийството, в нарушение на предвидената в НПК процедура. На следващо място, след като жалбоподателят е направил признание пред двамата полицейски служители, разследващите органи го привличат като обвиняем и го задържат в рамките на друго досъдебно производство за несвързано със случая по-леко престъпление (вж. § 14 по-горе). Едва шест месеца по-късно на жалбоподателя е повдигнато обвинение за убийството и той е разпитан в съответствие с изискванията на НПК (вж. § 14 по-горе). В заключение Съдът намира, че всички тези обстоятелства поставят под съмнение достоверността и истинността на свидетелските показания на полицейските служители във връзка с направеното от жалбоподателя самопризнание.

67. Друг фактор, който трябва да се вземе предвид при преценката за цялостната справедливост на наказателното производство, е „правната рамка, уреждаща досъдебното производство и допустимостта на доказателства и доказателствени средства в процеса, както и дали тя е била спазена“ (вж. *Ибрахим и др.*, цитирано по-горе, § 274 (b)). В настоящия случай няма спор, че не е било допустимо направеното от жалбоподателя самопризнание да се ползва като доказателствено средство в процеса, тъй като то не е било получено в съответствие с изискванията на НПК. Самопризнанието не е било направено пред компетентен орган (прокурор, разследващ орган или съд – вж. § 29 по-горе), който може да проведе разпит на обвиняемия едва след като го е запознал с пълните му права, включително с правото му на защитник. НПК предвижда изключването на всяко доказателствено средство, събрано в противоречие с предвидения за това ред (вж. § 28 по-горе), поради което самопризнанието не е можело да бъде включено в доказателствената съвкупност по делото. Независимо от това допускането на свидетелските показания на полицейските служители З. К. и В. В. на практика е имало абсолютно същия ефект – допускането на самопризнанието като доказателствено средство чрез заобикалянето на всички процесуални права на жалбоподателя.

68. Съдът констатира също, че жалбоподателят е направил своето самопризнание в отсъствието на защитник в самото начало на наказателното производство, поради което същественото отражение, което то е дало върху последващото развитие на процеса, не може да бъде пренебрегнато. Жалбоподателят не е повторил направеното пред полицейските служители З. К. и В. В. самопризнание в нито един от последващите си разпити пред органите на обвинението (вж. § 14 по-горе). Напротив, по време на производството той е заявил, че не е извършил престъпленията, за които е обвинен, и е представил алтернативна версия за събитията (вж. § 17 по-горе).

69. Що се отнася до това дали оспорените доказателствени средства представляват „съществена или значима част от доказателствената съвкупност, поставена в основата на осъждането, както и каква е доказателствената стойност на останалите материали по делото“ (вж. *Ибрахим и др.*, цитирано по-горе, § 274 (d), Съдът приема, че самопризнанието на жалбоподателя, включено към доказателствената съвкупност посредством свидетелските показания на полицейските служители З. К. и В. В., е било един от значимите материали по делото, обусловили неговото осъждане (вж. § 20 по-горе). Това обстоятелство е от още по-голямо значение поради факта, че наличната по делото доказателствена съвкупност е включвала и оневиняващи доказателства, но при преценката за баланса между тях националните съдилища са приели, че въпреки това обвиненията са доказани (вж. § 23 по-горе).

70. Правителството е навело няколко съображения с цел да покаже, че наказателното производство е било справедливо в своята цялост (вж. § 41 по-горе). То посочва, че по време на разглежданите събития жалбоподателят не е бил непълнолетен или поставен по друга причина в уязвимо положение; съществувала е достатъчна правна уредба; по време на досъдебната фаза жалбоподателят не се е оплакал от нанесен му от полицейските служители З. К. и В. В. побой, нито от отсъствието на защитник на 21 юни 2006 г.; жалбоподателят е представляван от адвокат по време на наказателното производство и защитата му е имала възможност пряко да участва в проведените пред съда разпити на полицейските служители и на лекарката, прегледала жалбоподателя след твърдения от него побой; самопризнанието не е било използвано пряко като доказателствено средство при осъждането на жалбоподателя, а единствено посредством показанията на З. К. и В. В.; при всички положения самопризнанието не е било от решаващо значение; делото е било разгледано от три съдебни инстанции; общественият интерес е изисквал ефективното подвеждане на жалбоподателя под наказателна отговорност.

71. Съдът вече отговори на някои от тези възражения. В допълнение следва да посочи, че съобразно фактите по случая Съдът е длъжен да подложи справедливостта на процеса на задълбочена проверка, а в случаи като настоящия, при които отсъстват каквито и да е „основателни причини“ за ограничаване на достъпа до защитник в ранните етапи на наказателното производство, може само по изключение да приеме, че изначалното нарушение на правата на обвиняемия не е опорочило справедливостта на процеса като цяло (вж. § 64 по-горе). Така, макар да приема, че обстоятелствата, посочени от правителството, са относими, като прави дължимата задълбочена преценка, Съдът стига до заключението, че те са недостатъчни да обосноват извод за цялостна справедливост на наказателното производство в настоящия случай.

(iv) Заключение

72. В светлината на гореизложеното: че самопризнанието на жалбоподателя, което впоследствие е използвано като основание за неговото осъждане за убийство, е направено в отсъствието на защитник; че не беше доказано жалбоподателят да се е отказал от правото си на защитник; че правителството не се е позовало на „основателни причини“, за да оправдае неспособността си да му предостави правна помощ; както и неспособността на правителството да докаже, че цялостната справедливост на наказателното производство не е била непоправимо засегната от изначално допуснатото нарушение на правото на жалбоподателя на защитник, Съдът приема, че е допуснато нарушение на § 6, ал. 1 и 3 (с) от Конвенцията.

II. ПРИЛОЖЕНИЕ НА § 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

73. Според § 41 от Конвенцията:

„Ако Съдът установи нарушение на Конвенцията или на Протоколите към нея и ако вътрешното право на съответната високодоговаряща страна допуска само частично обезщетение, Съдът, ако е необходимо, постановява предоставянето на справедливо обезщетение на потърпевщата страна.“

A. Вреди

74. Жалбоподателят претендира обезщетение в размер на 10 000 евро (EUR) за претърпените неимуществени вреди. В допълнение той заявява, че най-подходящата форма на компенсация в случая би било възобновяването на наказателното производство и преразглеждането на обвиненията срещу него в съответствие с изискванията за справедлив процес.

75. Правителството оспорва претенцията на жалбоподателя. То предлага на Съда да приеме, че установяването на нарушение на Конвенцията само по себе си е достатъчно справедливо обезщетение. Като се позовава на няколко решения на Съда, включително *Дворски срещу Хърватска* (ГО) (№ 25703/11, § 117, ЕСПЧ 2015) и *Ибрахим и др.* (цитирано по-горе, § 315), правителството сочи, че е невъзможно да се спекулира с евентуалния изход на наказателното производство срещу жалбоподателя и че установяването на нарушение на неговите права по § 6 от Конвенцията не означава, че той е бил погрешно осъден.

76. Съдът също отбелязва, че от приетото нарушение на § 6, ал. 1 и 3 (с) от Конвенцията не следва, че жалбоподателят е бил погрешно осъден, и че е невъзможно да се спекулира какво е могло да се случи, ако не е било допуснато установеното нарушение на Конвенцията; съответно Съдът не намира за необходимо да присъди обезщетение за неимуществени вреди (вж. *Дворски*, цитирано по-горе, § 117;

Ибрахим и др., цитирано по-горе, § 315; *Закшевский срещу Украйна*, № 7193/04, § 133, 17 март 2016).

В. Разноски

77. Жалбоподателят претендира сумата от 6270 евро за работата на неговите процесуални представители пред Съда, както и сумата от 105,83 евро разноски за превод. В подкрепа на своята претенция той е представил договор за правна помощ, почасова справка и касов бон за сумата, заплатена за превод. Жалбоподателят е направил искане всяка сума, присъдена му като разноски, да бъде заплатена пряко на неговите процесуални представители г-жа Стефанова и г-н Екимджиев.

78. Правителството оспорва претенцията, като твърди, че същата е прекомерна.

79. Според практиката на Съда жалбоподателят има право да му бъдат възстановени само разноските, за които е доказано, че са действително направени, че са били необходими и разумни по своя размер.

80. В настоящия случай, като се имат предвид представените документи и така посочените критерии, Съдът счита за основателно да присъди сумата от общо 3000 евро за всички направени разноски. Съобразно направеното от жалбоподателя искане сумата следва да бъде заплатена на неговите процесуални представители.

С. Лихва за забава

81. Съдът намира за подходящо лихвата за забава да бъде определена на базата на пределната лихва при отпускане на заем от Централната европейска банка, завишена с три пункта.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ:

1. Прие жалбата за допустима;
2. Реши, че е допуснато нарушение на § 6, ал. 1 и 3 (с) от Конвенцията;
3. Реши, че:

(а) в съответствие с § 44, ал. 2 от Конвенцията ответната държава следва да заплати на жалбоподателя в срок от три месеца от датата, на която решението стане окончателно, сумата от 3000 (три хиляди евро) за разноски, както и всеки евентуално дължим данък върху тази сума след преобразуването ѝ в български левове в съответствие с приложимия към датата на споразумението курс, като сумата следва да бъде заплатена директно на процесуалните представители на жалбоподателя;

(б) от изтичането на гореописания тримесечен срок до плащането върху горепосочената сума се дължи проста лихва в размер на пределната лихва при отпускане на заем от Централната европейска банка, завишена с три пункта.

4. Отхвърля останалата част от претенцията на жалбоподателя за справедливо обезщетение.

Изготвено на английски език и обявено в писмена форма на 8 март 2018 г. съгласно § 77, ал. 2 и 3 от Правилата на Съда.

Клаудия Вестердийк
Секретар

Ангелика Нусбергер
Председател